

COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE

**Support to the implementation of the judicial reform in Ukraine
Підтримка впровадженню судової реформи в Україні**

ПРОГРАМНИЙ ДОКУМЕНТ

Інтеграція медіації в судову систему України

Підготовлено Тетяною Кисельовою

у рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні»

Київ 2017

Зміст

АНОТАЦІЯ.....	3
1. Вступ.....	4
2. Поточна ситуація.....	5
2.1. Історична довідка.....	5
2.2. Пілотні проекти з судової медіації.....	8
2.3. Моделі судової медіації, розроблені в пілотних проектах	10
3. Розвиток медіації в Україні: головні зацікавлені групи (стейкхолдери)	13
3.1. Професійна спільнота медіаторів	13
3.2. Депутати Верховної Ради України	14
3.3. Суди.....	15
3.4. Спільнота правників.....	16
3.5. Державні установи.....	16
3.6. Бізнес.....	18
3.7. Міжнародні донори та міжнародні організації.....	19
4. Можливі сценарії інтеграції медіації в судову систему	20
4.1. Небажаний сценарій - Інтеграція шляхом запровадження обов'язкової судової медіації.....	20
4.2. Бажаний сценарій - Поступова інтеграція шляхом запровадження моделей добровільної судової медіації	22
5. Рекомендації.....	25
Додаток 1. Відмінності медіації від процедури врегулювання спору за участю судді	28

АНОТАЦІЯ

Звіт підготовлено Тетяною Кисельовою¹ у рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» з метою розробити комплексні рекомендації, які слугуватимуть основою для подальших дій щодо інтеграції медіації в судову систему України відповідно до стандартів Ради Європи. Цей звіт базується на результатах наукового дослідження про перешкоди розвитку медіації в Україні, яке автор здійснював у межах пост-докторської програми ім. Марії Кюрі впродовж 2016-2017 років на базі Туринського університету, Італія.² Звіт складається з аналізу поточної ситуації в сфері медіації в Україні, інформації щодо основних зацікавлених осіб (стейкхолдерів) стосовно процесу впровадження медіації, аналізу досягнень пілотних проектів з медіації в судах України, аналізу можливих сценаріїв інтеграції медіації в судову систему та рекомендацій для подальших дій.

¹ LLM (LSE), к.ю.н., DPhil (Оxon), доцент, факультет правничих наук, Національний університет «Києво-Могилянська академія», <http://jmce.ukma.edu.ua/kyselova>

² Research for this study was funded from the grant by the European Union's Seventh Framework programme for research and innovation under the Marie Skłodowska-Curie grant agreement No 609402 - 2020 researchers: Train to Move (T2M). Автор висловлює подяку Алексу Азарову, Луїзі Романадзе, Діані Проценко, Владиславі Каневській, Володимирі Марухевичу за слушні коментарі до цього звіту та допомогу з редакцією тексту.

1. Вступ

У Плані дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки реформування судової системи в Україні визначено пріоритетним завданням; у документі наголошено на тому, що реформа має передусім вирішити питання незалежності судової влади та імплементації нового відповідного законодавства, а також проблеми, пов'язані з судовою відповідальністю та створенням системи альтернативного врегулювання спорів.

Медіація є основою альтернативного врегулювання спорів. Це механізм врегулювання спорів, який передбачає перемовини між сторонами спору із залученням нейтральної третьої особи-спеціаліста – медіатора. Медіатор надає сторонам підтримку в досягненні нестандартного, прийняттого для обох сторін рішення проблеми, яке б враховувало їхні інтереси. Медіатор не має права приймати рішення щодо суті спору; сторони самостійно розробляють варіанти його врегулювання. Медіатор допомагає сторонам налагодити комунікацію та створити комфортні умови для перемовин, інструктує їх щодо процедурних аспектів проведення перемовин та допомагає дійти угоди. Медіація зарекомендувала себе як дуже ефективний механізм врегулювання спорів у багатьох європейських країнах, які інтегрували медіацію в судову систему. Отже, головна мета медіації – допомогти сторонам у пошуку найкращих рішень проблеми шляхом розширення їхніх можливостей та поліпшення відносин між ними. Окрім того, коли медіація інтегрується в судову систему, вона може зменшити судове навантаження на суддів та скоротити час на розгляд справ. Таким чином, скорочуються витрати громадян та судової системи загалом, а отже підвищується доступність правосуддя.

Цей звіт має на меті розробити комплексні рекомендації, які слугуватимуть основою для подальших дій щодо інтеграції медіації в судову систему України відповідно до європейських стандартів, зокрема рекомендацій з медіації Ради Європи³ та Директив ЄС з медіації.⁴

³ Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ): Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах; Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в кримінальних справах; Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і приватними сторонами; Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах; Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо медіації в цивільних справах; Керівні принципи для кращого виконання існуючих Рекомендацій щодо сімейної медіації та медіації в цивільних справах; Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах. Електронний ресурс http://sc.gov.ua/en/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html

⁴ Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах (Official Journal L 136, 24.5.2008, с. 3); Директива 2013/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення спорів у сфері споживання та Регламент (ЄС) № 2006/2004 і Директива 2009/22/ЄС (Директива про альтернативне вирішення спорів за участю споживачів) з відповідними змінами; Регламент (ЄС) № 524/2013 Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 року про онлайн вирішення спорів у сфері споживання та Регламент (ЄС) № 2006/2004 і Директива 2009/22/ЄС (про альтернативне вирішення спорів за участю споживачів) з відповідними змінами.

Цей звіт базується на результатах наукового дослідження про перешкоди розвитку медіації в Україні, яке автор здійснював у межах пост-докторської програми ім. Марії Кюрі впродовж 2016-2017 років на базі Туринського університету, Італія.⁵ Дослідження проводилось в Києві, Львові, Краматорську, Одесі та складалося з 63 глибинних інтерв'ю та п'ятих фокус-групових дискусій за участю медіаторів, фасилітаторів діалогу, юристів, суддів, державних службовців, міжнародних експертів, представників державних органів та бізнесу. Відтак ці рекомендації об'єднують інтереси усіх головних стейкхолдерів, зацікавлених у розвитку медіації в Україні. Окрім того, цей звіт приймає до уваги стратегічні документи Національної асоціації медіаторів України та рекомендації міжнародних експертів; зважаючи в такий спосіб як на локальні, так і на міжнародні аспекти.⁶

Звіт складається з аналізу поточної ситуації розвитку медіації в Україні, можливих сценаріїв інтеграції медіації в судову систему та рекомендацій щодо подальших дій.

2. Поточна ситуація

2.1. Історична довідка

Перші спроби створити підґрунтя для інституціоналізації практики медіації в Україні були зроблені в пізні радянські часи. Розпад Радянського Союзу спричинив хаос у всіх сферах соціального життя, включаючи трудові відносини. Масштабні промислові страйки охопили Донецьку область – осередок вугільної промисловості. Намагаючись прийняти участь у вирішенні проблем, група психологів з Донецька вийшла на контакт з Американською арбітражною асоціацією та Федеральною службою посередництва і примирення США та наприкінці 80-х років разом з ними провела низку спільних радянсько-американських семінарів з вирішення конфліктів у Донецькій та Луганській областях. Результатом цієї місії стали два досить незалежних одне від одного досягнення.

По-перше, у 1994 році донецький «Психологічний Центр» об'єднав зусилля з американською неурядовою організацією «Search for Common Ground» з метою створити перший в Україні центр медіації. Унаслідок такої ініціативи було відкрито вісім центрів медіації по всій Україні за підтримки низки грантів від USAID, фонду «Євразія» та інших

⁵ Research for this study was funded from the grant by the European Union's Seventh Framework programme for research and innovation under the Marie Skłodowska-Curie grant agreement No 609402 - 2020 researchers: Train to Move (T2M).

⁶ Звіти Біла Марша та Алеша Залара в рамках Проекту USAID «Справедливе правосуддя», які було представлено під час круглого столу «Правові засади досудового врегулювання спорів та альтернативні способи їх вирішення» 21 травня 2016 року в м. Київ.

донорів. Медіатори одного з центрів (Одеська обласна група медіації) провели медіацію першої справи, направленої з суду, ще у 1997 році.⁷

Друге досягнення стосувалось трудових спорів. З метою протидії промисловим страйкам у 1998 році уряд України за підтримки фінансованого USAID проекту створив нове урядове агентство – Національну службу посередництва і примирення⁸, що була підзвітна лише Президентові України та уповноважена сприяти врегулюванню колективних трудових спорів.

Наприкінці 90-х років діяльність щодо медіації перемістилась до Києва. 2002 року в Києві було зареєстровано Український центр порозуміння (УЦП), який почав діяльність у сфері медіації в кримінальних справах, відновного правосуддя, розвитку громад та медіації в школах.⁹ УЦП створив власну мережу з 15 українських громадських організацій та був реорганізований в Інститут миру і порозуміння в 2012 році.¹⁰ 2006 року Міжнародна Фінансова Корпорація Групи Світового Банку (МФК) провела опитування серед 1200 українських компаній, яке продемонструвало певну прийнятність проектів МФК з медіації в Україні.¹¹ Як результат, МФК запропонувала грант для відкриття Українського центру медіації при Києво-Могилянській бізнес-школі.¹² Крім цього, за останні двадцять років в Україні було зареєстровано більше десяти організацій медіаторів, задіяних головним чином у популяризацію та навчання медіації.¹³

Український центр порозуміння, Український центр медіації та Одеська обласна група медіації разом із декількома окремими медіаторами заснували неформальну Коаліцію з розвитку медіації в Україні¹⁴, зосередивши свої зусилля на законопроектній діяльності. Коаліція заклала неформальні основи для Національної асоціації медіаторів України (НАМУ), яка була створена в 2014 р. та наразі представляє інтереси українських медіаторів на національному рівні.¹⁵

Починаючи з 2010 року, українські медіатори заручилися підтримкою парламентарів та зареєстрували в Верховній Раді десять законопроектів про медіацію. Однак через нестабільну

⁷ Одеська обласна група медіації <https://www.facebook.com/OdessaGroupMediation/>

⁸ Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів» № 137/98-ВР від 03 березня 1998 року, електронний ресурс <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80>

⁹ Український центр порозуміння <http://www.uccg.org.ua/>

¹⁰ Український інститут миру та порозуміння <http://ipcrg.org.ua/en/about/>

¹¹ Ukraine Commercial Dispute Resolution Study: Researching Commercial Disputes among Ukrainian Companies (2007) International Finance Corporation World Bank Group, available at <http://documents.worldbank.org/curated/en/917271468309373283/Ukraine-commercial-dispute-resolution-study-researching-commercial-disputes-among-Ukrainian-companies>

¹² Український центр медіації <http://ukrmediation.com.ua/en/>

¹³ Більш докладну інформацію про організації медіаторів див. Т. Кисельова, Довідник організацій медіаторів України 2017, електронний ресурс <http://ssrn.com/abstract=3012496>

¹⁴ До Коаліції спочатку входили Український центр порозуміння, Український центр медіації, Одеська обласна група медіації та медіатор Тетяна Худякова.

¹⁵ Національна асоціація медіаторів України <http://namu.com.ua/>

політичну ситуацію, постійні зміни урядів та парламентські вибори закон досі не прийнято. 3 листопада 2016 року Верховна Рада прийняла у першому читанні проект закону про медіацію № 3665.¹⁶ Є надія, що закон буде прийнятий до кінця 2017 року.

Паралельно з цим процесом за підтримки міжнародних донорів тривав рух з впровадження медіації в судову систему України. Спираючись на інформацію, надану НАМУ, та інформацію, отриману під час інтерв'ю в цьому дослідженні, починаючи з 1997 року, у п'ятнадцяти судах загальної та адміністративної юрисдикції першої та апеляційної інстанції було відпрацьовано щонайменше п'ять пілотних проектів з медіації. У рамках цих проектів розроблено три моделі судової медіації.¹⁷

Хоча від самого початку в 90-х роках медіація в Україні була підтримана американськими донорами та організаціями медіаторів, усередині 2010-х європейський вплив став помітнішим. Попри те, що медіація є новим явищем для Європи, українські медіатори, зокрема після подій Майдану 2014 року, обрали дискурс європеїзації і почали позиціонувати медіацію як невід'ємну частину європейської культури та важливу європейську цінність, яка відображена в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і в низці документів про співпрацю.¹⁸

З 2014 року деякі українські організації медіаторів та окремі медіатори, які мали досвід у груповій фасилітації та розвитку громад, почали залучатися до проведення діалогових зустрічей у східних та південних регіонах України, що найбільше страждають від збройного конфлікту. Деякі з цих зустрічей проводились виключно як особисті ініціативи¹⁹ але більшість із них були підтримані міжнародними та закордонними організаціями-донорами, як-от: ОБСЄ,²⁰ Посольство Великої Британії в Україні,²¹ програма MATRA Netherlands²² та Федеральне міністерство зовнішніх справ Німеччини.²³ До 2015 року хаотичні та нескоординовані ініціативи були частково систематизовані в низці звітів та баз даних.²⁴ 2015 року міжнародна організація MediatEUr у співпраці з Програмою розвитку ООН запустила

¹⁶ Проект Закону України «Про медіацію» № 3665 від 17 грудня 2015 року, електронний ресурс http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463

¹⁷ Див. розділи 2.2. та 2.3. цього звіту.

¹⁸ В. Крупельницький, Медіація як явище європейських правовідносин, Pravotoday, 2012; Медіація як засіб досягнення європеїзації України // Інвестиційна газета, 13 квітня 2013 року; Р. Кирилюк, Угода про Асоціацію між ЄС та Україною: Медіація – європейська цінність, НАМУ, електронний ресурс <http://medyacia.com/page102575.html>

¹⁹ Звіт «Аналіз діалогових ініціатив щодо врегулювання конфлікту в Україні», підготовлений Міжнародним центром перспективних досліджень, Україна, електронний ресурс http://icps.com.ua/assets/uploads/files/mapping_of_dialogue_initiatives_eng.pdf

²⁰ Проект ОБСЄ «Національний діалог» <http://www.osce.org/ukraine/117808>

²¹ Миротворчі проекти із запобігання конфліктам в Україні <https://www.gov.uk/government/publications/conflict-prevention-pool-work-in-ukraine>

²² Міжнародний центр перспективних досліджень, Україна <http://ndialog.org.ua/golovna>

²³ Федеральне міністерство закордонних справ, Німеччина http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Startseite_node.html

²⁴ Проект Agder, Норвегія <http://dialogue-ukraine.org/>; Звіт «Аналіз діалогових ініціатив щодо врегулювання конфлікту в Україні», підготовлений Міжнародним центром перспективних досліджень, Україна http://icps.com.ua/assets/uploads/files/mapping_of_dialogue_initiatives_eng.pdf

інтернетну Платформу з Підтримки Діалогу з метою координації майбутніх зусиль усіх акторів, залучених у різних ініціативах з діалогу в Україні.²⁵

2.2. Пілотні проекти з судової медіації

Медіація в судах може бути впроваджена у десятках різних форматів: від права сторін на призупинення судових процедур для проведення медіації до обов'язкового досудового порядку вирішення спорів шляхом медіації, коли всі справи певного типу мають пройти процедуру медіації перед їх розглядом у суді. До добровільних моделей судової медіації належать будь-які моделі, що потребують згоди обох сторін. Навпаки, обов'язкові моделі передбачають спробу застосування медіації сторонами незалежно від їхнього бажання (але не обов'язок прийти до остаточного вирішення спору).

Завдяки можливості укласти мирову угоду під час судового провадження, яка була закріплена в процесуальних кодексах того часу, медіатори мали змогу пілотувати добровільні моделі судової медіації в судах України вже починаючи з 1997 року, коли Донецька обласна група медіації отримала грант від фонду «Євразія» на розробку програм з медіації в пілотних судах Донецька та Одеси. В 1997 році медіатори Одеської обласної групи медіації першими на теренах колишнього Радянського Союзу провели медіацію справи, яка була передана з суду. Модель, що була розроблена в рамках проекту в Донецьку та Одесі, дозволила суддям передавати справи на медіацію за згоди сторін спору. Результатом проекту було дев'ять судових справ, в яких було проведено медіацію за допомогою зовнішніх медіаторів.²⁶

2009 року Український центр медіації (УЦМ) відпрацьовував свою систему передачі справ на медіацію разом із Дніпровським районним судом міста Києва. Медіатори УЦМ були присутні в приміщеннях суду під час слухань та намагались переконати сторони надати згоду на медіацію їхньої справи. Хоча медіатори провели більше ніж 100 інформаційних зустрічей зі сторонами (на яких завжди була присутня тільки одна сторона), вдалося провести лише декілька медіацій. Цей перший досвід дозволив чітко усвідомити, що доки судді не будуть зацікавлені в передачі справ на медіацію та активно не вказуватимуть сторонам на потребу медіації, медіатори самостійно не зможуть «пробитись» до сторін.

Таким чином, увага подальших судових проектів була зосереджена на суддях. Серйозну спробу ініціювати медіацію в судовій системі України було здійснено завдяки двом проектам, проведеним Європейською Комісією та Радою Європи: «Процедура відбору та призначення суддів, їх підготовки, притягнення до дисциплінарної відповідальності, розподілу справ та альтернативного розв'язання спорів» у 2006-2007 роках та «Прозорість та

²⁵ Платформа підтримки діалогу в Україні (Dialogue Support Platform in Ukraine) <http://dialoguesupport.org/>

²⁶ Звіт проекту зберігається в автора.

ефективність системи правосуддя в Україні» у 2008-2011 роках. Медіаційна складова цих проектів була зосереджена на впровадженні моделі судової медіації, яку рекомендували голландські та німецькі експерти.²⁷ У рамках проекту готували суддів чотирьох судів в містах Біла Церква, Вінниця, Донецьк та Івано-Франківськ²⁸, які займались медіацією справ упродовж 2010-2011 років. Результатом цих зусиль стали 50 справ медіації в адміністративних, сімейних, трудових та земельних спорах з досягненням угоди в 72% справ.²⁹ Окрім суддів, у рамках проекту підготовку з медіації також отримали юристи, адвокати, державні службовці. Проектом було навчено групу тренерів з медіації, створено навчальний відеоролик та проведено низку публічних заходів з метою підвищення рівня поінформованості населення, зокрема Тижні медіації в пілотних судах.³⁰

У період з 2013 до 2016 року ще один проект «Освіта суддів для економічного зростання» за підтримки Канадського національного судового Інституту віддав перевагу іншій моделі, а саме – процедурі врегулювання спору за участі судді, у двох пілотних адміністративних судах та одному суді загальної юрисдикції в Одесі та Івано-Франківську.³¹ Цей проект створювався в співпраці з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. Протягом проекту декілька груп українських суддів пройшли стажування в судах Канади та було підготовлено суддів-тренерів, які надалі навчали суддів з різних регіонів України щодо навичок врегулювання спорів. У рамках проекту дані щодо справ не збиралися, і єдина інформація, яка стала доступною завдяки цьому дослідженню, надає відомості про те, що за шість місяців впровадження проекту кількість мирових угод в Малиновському районному суді міста Одеси зросла з 50 до 150.

У період з 2001 по 2012 р. Український центр порозуміння реалізував низку проектів з медіації у кримінальних справах, які, зокрема, включали передачу справ на медіацію з судів. До багаторівневого механізму взаємодії було залучено представників відділів внутрішніх справ та прокуратури на місцях, суддів, медіаторів, жертв та порушників. Такий механізм був упроваджений у восьми регіонах України, а результатом впровадження було проведення 541 медіацій та 152 конференції з відновного правосуддя (2001-2012).³²

²⁷ Фрідріх-Йоахім Мемель та Франц Ван Арем, Судові обмеження та комерційна медіація. Пілотний проект в Україні: Історія успіху (Рада Європи 2011).

²⁸ Білоцерківський міськрайонний суд Київської області, Вінницький окружний адміністративний суд, Донецький апеляційний адміністративний суд, Івано-Франківський міський суд.

²⁹ І. Зарецька, Шлях до порозуміння або переговори без поразки, електронний ресурс: http://jurliga.ligazakon.ua/yurtyv_detail/211

³⁰ Фільм «Шлях до порозуміння або переговори без поразки», електронний ресурс <https://youtu.be/QZYBPgxN4m8>

³¹ Одеський окружний адміністративний суд; Малиновський районний суд міста Одеси; Івано-Франківський окружний адміністративний суд. Дивіться статтю «Судді адміністративних судів беруть участь у заходах українсько-канадського проекту «Освіта суддів – для економічного розвитку» від 16 березня 2015 року, електронний ресурс <http://www.vasu.gov.ua/123378/>

³² Н. Пилипів, Відновне правосуддя в Україні: результати та перспективи, Відновне правосуддя в Україні, № 17, 2011.

Нещодавній проект USAID «Справедливе правосуддя» та фонду «Відродження» (2014-2015) з підтримки медіації у восьми судах Волинської області базувався на моделі медіації за допомогою зовнішніх медіаторів. За підсумками роботи проекту було проведено 47 інформаційних зустрічей та 38 медіацій, з яких 37% завершилися підписанням угоди.³³

У рамках усіх цих проектів з судової медіації сторонам пропонували послуги з медіації на безкоштовних засадах. Також, в усіх пілотних проектах використовували переваги наявного процесуального законодавства, яке дозволяє примирення на будь-якому етапі судового процесу, навіть на етапі виконання судових рішень. З огляду на відсутність у законодавстві положень, які б безпосередньо дозволяли проводити медіацію під час судового провадження, усі пілотні проекти відчутно опирались на особисту підтримку голів відповідних судів. Український центр порозуміння та україно-канадські проекти змогли отримати певну офіційну підтримку Ради суддів та Вищої кваліфікаційної комісії судів України. Наприклад, Вища кваліфікаційна комісія суддів винесла рішення про можливість робити винятки для пілотних судів у разі, якщо через процедуру врегулювання спорів судді порушуватимуть обмеження щодо тривалості розгляду справ (що насправді ніколи не відбувалося). Таким чином, багато суддів висловили свою думку про те, що вони б відчували себе більш впевненими, коли б медіація була безпосередньо підтримана на рівні закону. Отже, судова медіація в Україні досі потребує підтримки керівництва судової системи, прийняття закону про медіацію та змін до процесуальних кодексів.

2.3. Моделі судової медіації, розроблені в пілотних проектах

В рамках пілотних проектів із судової медіації, що наведені вище, було розроблено три моделі добровільної судової медіації.

Модель № 1. Добровільна медіація за участю зовнішніх медіаторів (добровільна позасудова медіація)

Ця модель була використана в пілотних проектах у судах Донецька і Одеси (1997-1999), Києва (2009), Волинської області (2015). Медіаторів, згідно з цією моделлю, готують поза межами суду, і вони співпрацюють з адміністрацією суду. У разі потреби судді інформують сторони спору про процедуру медіації та пропонують передати їхню справу до зовнішнього медіатора. Якщо обидві сторони погоджуються на медіацію, вони обирають медіатора зі списків зовнішніх медіаторів, які є у судах. Після закінчення процедури медіації сторони можуть оформити угоду, яку було досягнуто за результатами медіації, декількома

³³ О. Матвійчук, О. Завидовська-Марчук, А. Овсієнко, О. Турак, І. Токарська, І. Плахтій, Р. Річард, Медіація в судах: Міф чи реальність? Волинська регіональна громадська організація «Центр правової допомоги», USAID, 2016, електронний ресурс <http://legalaid.in.ua/upload/files/3a44250831253ade03a28cb816844196.pdf>

варіантами. Згідно із нормами чинного адміністративного, цивільного та господарського судочинства: (1) суддя може врахувати положення угоди при винесенні рішення; (2) позивач може відмовитися від позову; (3) позивач може подати заяву про залишення позову без розгляду; (4) відповідач може визнати позовні вимоги повністю або частково; (5) сторони можуть оформити положення, що стосуються предмету позову, у вигляді мирової угоди та подати її на затвердження судді, якого призначено для розгляду справи. Якщо сторони не дійшли згоди в процесі медіації, суддя виносить рішення у справі.

Переваги моделі: Високий рівень підготовки та незалежності зовнішніх медіаторів, який виключає будь-які підозри в зацікавленості суддів в конкретних результатах медіації.

Складнощі моделі: Модель вимагає високого рівня обізнаності судді про медіацію та високого рівня довіри до зовнішніх медіаторів. Під час реалізації проектів в пілотних судах сторони не сплачували послуги медіації, а медіаторів підтримували за рахунок проектів. Тому залишається невизначеним питання, яким чином будуть оплачуватись послуги медіаторів без фінансової підтримки від донорів.

Модель № 2. Добровільна медіація за участю судді-медіатора

Ця модель була розроблена в рамках проектів Ради Європи та ЄС щодо реформування судової системи у період з 2006 до 2011 рік. Судді, згідно з цією моделлю, проходять серйозну підготовку з фасилітаційної медіації, оснований на інтересах, та можуть виступати як медіатори, чітко розділяючи функції судді та медіатора. Коли суддя вирішує, що справу можна вирішити за допомогою медіації, він/вона передає її до іншого судді того ж самого суду, який виступає як медіатор та проводить медіацію в спеціальному приміщенні для проведення медіації. Важливою є згода сторін. Коли сторони прийняли участь у медіації незалежно від того чи змогли укласти мирову угоду, вони повертаються до судді-доповідача. Таким чином, справа проходить процедуру медіації і вирішення по суті у двох різних суддів. Після закінчення процедури медіації сторони можуть оформити угоду, яку було досягнуто за результатами медіації, декількома варіантами. Згідно із нормами чинного адміністративного, цивільного та господарського судочинства: (1) суддя може врахувати положення угоди при винесенні рішення; (2) позивач може відмовитися від позову; (3) позивач може подати заяву про залишення позову без розгляду; (4) відповідач може визнати позовні вимоги повністю або частково; (5) сторони можуть оформити положення, що стосуються предмету позову, у вигляді мирової угоди та подати її на затвердження судді, якого призначено для розгляду справи. Якщо сторони не дійшли згоди в процесі медіації, суддя виносить рішення у справі.

Переваги моделі: Високий статус судді-медіатора (порівняно із зовнішніми медіаторами) мотивує сторони використовувати медіацію як засіб вирішення їхнього спору.

Сторони не несуть додаткових витрат, їх вартість покривається за рахунок судового збору. Сторони не несуть ризиків, пов'язаних зі строками позовної давності, у зв'язку з тим, що процедура проводиться після подачі позову в суд.

Складнощі моделі: Модель потребує додаткових фінансових та людських ресурсів (підготовка суддів, обладнання окремого приміщення для проведення медіації в стінах суду) для адміністрування передачі справ на медіацію. Модель, що випробувалась в українських судах, не брала до уваги час, який витрачали судді-медіатори на сесії медіації, оскільки це були «не їхні» справи.

Модель № 3. Процедура врегулювання спору за участю судді

Ця модель не може вважатися медіацією як такою, тому що представляє собою скоріш певну спеціальну судову процедуру.³⁴ Вона була випробувана в рамках українсько-канадського проекту з реформування судової системи і в рамках цього проекту мала назву «проведення переговорів з досудового врегулювання спору за допомогою судді». В первинному варіанті модель дозволяла судді, який брав участь в регулюванні спору сторін, виносити рішення по справі.³⁵

У зміненому форматі модель було включено до Проекту закону про внесення змін до цивільного, господарського та адміністративного процесуальних кодексів. Законопроект уникає застосування терміну «медіація» для позначення цієї процедури і використовує термін «врегулювання спору за участю судді». Законопроект передбачає можливість врегулювання спору за участі судді, в провадженні якого знаходиться справа, до початку розгляду справи по суті і за взаємною згодою сторін. Суддя має право зустрітися з кожною стороною окремо без необхідності вести запис таких зустрічей. Законопроект дозволяє суддям радити сторонам щодо судової практики в аналогічних спорах та пропонувати варіанти вирішення спору під час процедури врегулювання. Якщо сторони дійшли згоди під час цієї процедури, суддя затверджує мирову угоду сторін. У разі недосягнення сторонами мирного врегулювання спору справа передається на розгляд іншому судді. Відповідно до законопроекту від суддів не вимагається мати спеціальну підготовку та навички з врегулювання спорів.

Переваги моделі: Судді, згідно з цією моделлю, мають найвищий рівень зацікавленості у медіації, оскільки вона дозволить економити час, який вони витрачають на судові слухання. Сторони не несуть додаткових витрат, їх вартість покривається за рахунок судового збору.

³⁴ Див. Додаток 1. Т. Кисельова, Л. Романадзе, Відмінності медіації від процедури врегулювання спору за участю судді, 2017.

³⁵ Регламент порядку проведення переговорів з досудового врегулювання спору за допомогою судді, Одеський окружний адміністративний суд, електронний ресурс <http://adm.od.court.gov.ua/sud1570/menu3/dewewewe/test1/>

Сторони не несуть ризиків, пов'язаних зі строками позовної давності у зв'язку з тим, що процедура проводиться після подачі позову в суд.

Складнощі моделі: Не всі судді можуть бути зацікавленими або мати здібності до врегулювання спорів. Існують ризики маніпуляції з незафіксованими приватними зустрічами між сторонами та суддею та ризики зловживання процедурою сторонами з метою заміни судді у разі відсутності підстав для його відведення.

На завершення варто додати, що в контексті судового провадження, як добровільна медіація зовнішніми медіаторами (добровільна позасудова медіація), так і врегулювання спору за участю судді мають свої переваги. Тому необхідно забезпечити відкритість законодавства до цих моделей та надати сторонам можливість вибору способу вирішення їх спору. Для підвищення ефективності запровадження судової медіації пропонується надати судам можливість вільно експериментувати з будь-якою моделлю, яку вони вважають прийнятною, за рішенням зборів суддів конкретного суду.

3. Розвиток медіації в Україні: головні зацікавлені групи (стейкхолдери)

3.1. Професійна спільнота медіаторів³⁶

Професійна спільнота медіаторів України складає понад двадцять організацій медіаторів в Києві, Одесі, Львові, Харкові, Вінниці, та інших містах України,³⁷ які почали працювати з 1995 року і зробили значний вклад в справу популяризації медіації в Україні шляхом публікацій в засобах масової інформації і соціальних мережах, проведення досліджень, створення учбових фільмів, інтернет сайтів, презентацій, круглих столів, учбових курсів в школах та вищих навчальних закладах. Із залученням спільноти медіаторів було розроблено та зареєстровано у Верховній Раді десять проектів закону про медіацію. Протягом 2016 року медіаторами з різних міст України був напрацьований так званий консолідований текст законопроекту за участі суддів, державних органів та інших стейкхолдерів, який було

³⁶ Більш докладну інформацію про організації медіаторів див. Т. Кисельова, Довідник організацій медіаторів України 2017, електронний ресурс <http://ssrn.com/abstract=3012496>

³⁷ Київський центр медіації <http://www.kyivcm.com/>; Львівський центр медіації <http://www.mediation.lviv.ua/>; Одеська обласна група медіації <https://www.facebook.com/OdessaGroupMediation/>; Подільський центр медіації, Вінниця <https://www.facebook.com/PodolskyMediationCenter/>; Українська академія медіації, Одеса <http://mediation.ua/en/>; Український інститут миру та порозуміння, Київ <http://ipcg.org.ua/en/>; Український Центр злагоди, Київ <http://concordance.org.ua/>; Український центр медіації, Київ <http://ukrmediation.com.ua/en/>; Центр права та медіації, Харків <https://www.facebook.com/centerlawmediation/>; Центр фінансової медіації, Київ <http://www.fin-mediation.com/ua/>; Школа медіації Академії адвокатури України, Київ <http://aau.edu.ua/ua/mediation-school/>; Центр Медіації та Модерації при Києво-Могилянській Академії, Київ <https://www.facebook.com/Centre-for-Mediation-and-Moderation-1445578315737851/>

спрямовано до Комітету з питань правової політики та правосуддя у вигляді пропозиції до другого читання. Організації медіаторів набули значного досвіду в розробці та проведенні авторських тренінгів з базових навичок медіації, ведення переговорів, медіації в сімейних справах, навичок з медіації для менеджерів, фасилітації діалогів, конфліктології, управління конфліктами, відновного правосуддя, миротворчості, культури миру та толерантності. Тренінгові програми мають тривалість від декількох годин (для підвищення обізнаності щодо медіації) до 220 годин практичного та теоретичного навчання, включаючи екзамен та сертифікацію.³⁸ Мінімальна кількість годин навчання на сертифікаційних програмах збільшилась з 40 до 90 годин, що було закріплено в проектах закону про медіацію. За інформацією, отриманою в ході цього дослідження, з кінця 90-х років більше 3 000 українців пройшли підготовку з медіації за різними програмами. Українських тренерів запрошують проводити тренінги та надавати консультації в багатьох країнах колишнього Радянського Союзу. З 2014 року медіатори України об'єдналися в Національну асоціацію медіаторів України, яка координує роботу медіаторів з просування медіації в Україні, в тому числі підготовку законопроекту про медіацію, співпрацю з юристами та суддями, напрацювання етичних стандартів та стандартів підготовки медіаторів.³⁹ Організації медіаторів були ініціаторами пілотних проектів з інтеграції медіації в судову систему за першою моделлю (медіація зовнішніми медіаторами).

3.2. Депутати Верховної Ради України

2010 року перший проект Закону про медіацію зареєстрував у парламенті народний депутат Ю. Тищенко; з того часу було зареєстровано десять проектів. У грудні 2015 року було подано на розгляд Верховної Ради два законопроекти від депутата Сергія Ківалова та групи депутатів від різних політичних сил на чолі з Оленою Шкрум. Останній проект № 3665 від Олени Шкрум було прийнято у першому читанні 3 листопада 2016 року. Комітет з питань правової політики та правосуддя є відповідальним парламентським комітетом за проект закону про медіацію. Українські медіатори, зокрема, об'єднанні в Національну асоціацію медіаторів України, є найбільш активними учасниками законотворчого процесу, які працюють в тандемі з депутатами. Планується, що робоча група розробить остаточні пропозиції про внесення змін до проекту № 3665 в 2017 році, і парламент, нарешті, прийме закон про медіацію до кінця 2017 року.

³⁸ Сертифікаційна програма «Бізнес-медіатор» Українського центру медіації, <http://business-mediation.com.ua/>

³⁹ Національна асоціація медіаторів України <http://namu.com.ua/>

3.3. Суди

Суди в Україні, як і в багатьох інших країнах, дуже повільно сприймають ідеї медіації. Починаючи з 1997 року, щонайменше п'ять пілотних проектів з медіації було відпрацьовано в п'ятнадцяти судах загальної та адміністративної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій. У рамках цих проектів було розроблено три моделі судової медіації, які було проаналізовано в цьому звіті, однак більш ґрунтовної підтримки від судів поки що досягнути не вдалось. Хоча українські організації медіаторів та міжнародні донори змогли залучити деяких чиновників вищого рангу та суддів до реалізації проектів медіації в судах, політична нестабільність не дозволила заручитися надійною та стабільною підтримкою. Судова еліта, що пройшла навчання в рамках пілотних проектів, зазнала кадрових змін після 2014 року, а ті, хто залишаються на своїх посадах, знаходяться під сильним тиском антикорупційних кампаній, що ускладнює будь-яку ініціативу з медіації.

Крім того, всупереч загальноприйнятій думці, українські суди є відносно ефективними, особливо в міжнародному порівняльному контексті. Наприклад, дослідження Т. Кисельової щодо дуалізму українських судів показало ефективність українських судів з точки зору економії часу і коштів.⁴⁰ Відносна ефективність українських судів підтверджується дослідженням Ради Європи 2013 року, яке виявило, що українські судді є більш ефективними або настільки ж ефективними, як і їхні європейські колеги.⁴¹ Хоча ефективність українських судів серйозно погіршилась після 2015 року у зв'язку з люстраційними процесами і скороченням суддівського корпусу, який реально розглядає справи, це поки що не вплинуло серйозно на позиції України в міжнародних рейтингах.⁴²

Таким чином, відносна ефективність українських судів вказує на те, що вони можуть бути зацікавлені в медіації як технології вирішення спорів більше, ніж як в механізмі підвищення своєї ефективності. Дійсно, українські судді, які брали участь в пілотних проектах з медіації, демонстрували розуміння медіації як цивілізованого засобу мирного врегулювання спорів і бачили себе носіями нової культури вирішення конфліктів. Це ставлення має підтримуватися і заохочуватися. Суди залишаються головним воротарем щодо вирішення спорів і їх підтримка має життєво важливе значення для розвитку руху медіації. Професійне

⁴⁰ Tatiana Kyselova, *Dualism of Ukrainian Commercial Courts: Exploratory Study*, 6 HAGUE JOURNAL ON THE RULE OF LAW, 178 (2014). <http://ssrn.com/author=448274>

⁴¹ Пропускна здатність українських судів в цивільних та адміністративних справах дорівнює відповідно 103,0% та 95,7% (у порівнянні з середніми показниками по ЄС 98,2%); розгляд цивільних та адміністративних справ українськими судами займає відповідно 47 і 55 днів (в порівнянні з 95,7 і 98,9 днів в середньому по ЄС). Рада Європи «Посилення судової реформи в країнах Східного партнерства», 2013, електронний ресурс http://www.coe.int/t/DGHL/cooperation/cepej/cooperation/Eastern_partnership/FINAL%20efficient%20judicial%20systems%20EN%20March%202013.pdf

⁴² В рейтингу Світового банку «Ведення Бізнесу» 2017 року Україна має кращі показники щодо часу розглядання господарських спорів порівняно з середнім показником по Європі та Середній Азії (378 днів проти 486), електронний ресурс [http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/UKR.pdf](http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/~/media/WBG/DoingBusiness/documents/profiles/country/UKR.pdf)

спільнота медіаторів повинна вкладати більше зусиль, щоб отримати підтримку судової системи для розвитку медіації як всередині, так і поза судами.

3.4. Спільнота правників

Ставлення українських юристів до медіації залишається невизначеним. З одного боку Асоціація адвокатів України та Національна асоціація адвокатів України публічно висловлювали свою підтримку медіації та організували низку спільних заходів з метою популяризувати медіацію серед юристів. У 2016 році було офіційно засновано Комітет з питань медіації Національної асоціації адвокатів України⁴³ та Секцію сімейної медіації Асоціації адвокатів України.⁴⁴ З іншого боку, це дослідження показало, що юристи дійсно відчують загрозу своєї професії з боку медіаторів і намагаються конкурувати з медіаторами, які не є юристами, шляхом набуття навичок з медіації та інтеграції медіації в юридичну практику. Нещодавно низка юридичних компаній почали пропонувати медіацію як одну з послуг. Однак це дослідження не змогло ідентифікувати будь-яку статистику щодо таких послуг, тому медіація в цій сфері скоріше за все залишається маркетинговим механізмом для залучення клієнтів юридичних послуг.

3.5. Державні установи

Адміністрація Президента України продемонструвала свою зацікавленість в альтернативному врегулюванні спорів (АВС) шляхом прийняття Указу про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки.⁴⁵ Указом визначається, що мають бути розширені механізми альтернативного врегулювання спорів, зокрема шляхом практичного впровадження медіації та посередництва. Таким чином, Президент підкреслив, що медіація наразі вимагає більш чітких та практичних кроків для досягнення вагомих результатів. Наразі, зусилля Адміністрації Президента присвячено прийняттю нових редакцій Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства, які включають в себе процедури досудового врегулювання спорів за участю судді.⁴⁶

⁴³ Комітет з питань медіації, Національна асоціація адвокатів України, <http://unba.org.ua/komitety>

⁴⁴ Секція сімейної медіації Комітету з сімейного права та майнових спорів, Асоціація адвокатів України, <http://www.uaa.org.ua/about/komitety/family-law-komitet.php>

⁴⁵ Указ Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» № 276/2015 від 20 травня 2015 року, електронний ресурс <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

⁴⁶ Проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23 березня 2017 року, електронний ресурс http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

Міністерство юстиції України на рівні заступників міністрів та голів департаментів брало участь у розробці проекту закону про медіацію з 2010 року. Його підтримка стала явною в 2015 році, коли Україна вирішила покращити свою позицію в рейтингу «Ведення бізнесу» Світового банку, зокрема щодо показників з альтернативного врегулювання спорів.⁴⁷ Кабінет Міністрів у грудні 2015 року видав розпорядження, яким доручив це завдання Міністерству юстиції.⁴⁸ Таким чином, представники Міністерства юстиції разом з громадською організацією «Легкий Бізнес в Україні»⁴⁹ упродовж 2016 року брали активну участь у розробці та обговоренні проекту закону про медіацію під керівництвом Національної асоціації медіаторів України.

Ще одна сфера можливої співпраці між медіаторами та Міністерством юстиції відноситься до транскордонних сімейних спорів.

Міністерство фінансів та Державна фіскальна служба України наразі мають привести свою роботу у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема стандартів Міжнародного Валютного Фонду, та запровадити медіацію в податкових спорах. Дискусії щодо можливості податкової медіації в державних фіскальних установах почались у 2013 році. У 2014 році проект закону про внесення змін до Податкового кодексу щодо введення медіації був зареєстрований у Верховній Раді, але вочевидь там «застряг».⁵⁰ У проекті було запропоновано ретельно регулювати процедури медіації, інтегрованої в систему внутрішнього досудового врегулювання спорів у структурі податкових установ. Однак серйозний недолік проекту полягає у відсутності чіткого бачення статусу медіаторів у цій системі (будуть медіатори державними службовцями чи зовнішніми незалежними спеціалістами або інше).

У травні 2016 року Міністерству юстиції, Міністерству фінансів і Державній податковій службі було офіційно доручено розробити проект закону про вдосконалення процедури апеляційного оскарження грошових зобов'язань платниками податків, включаючи здійснення медіації в рамках цієї процедури.⁵¹ Національна асоціація медіаторів України

⁴⁷ У 2016 році до Рейтингу Світового банку «Ведення Бізнесу» був уперше включений показник альтернативного врегулювання спорів, згідно з яким оцінювались: (1) доступність арбітражу, медіації та інших механізмів альтернативного врегулювання спорів (АВС) для бізнесу; (2) правове регулювання альтернативного врегулювання спорів (окремі закони або включення положень про АВС в інші законодавчі акти); (3) фінансові механізми, які мотивують сторони вирішувати спори шляхом АВС. Див. <http://www.doingbusiness.org/methodology/enforcing-contracts>

⁴⁸ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового Банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу» на 2016 рік» № 1406-р від 16 грудня 2015 року, електронний ресурс <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-%D1%80>

⁴⁹ Легкий Бізнес в Україні <http://www.easybusiness.in.ua/>

⁵⁰ Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо введення процедури медіації)», електронний ресурс http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53239

⁵¹ План дій Уряду України на 2016 рік, затверджений Наказом Кабінету міністрів України № 418-р від 27 травня 2016 року, електронний ресурс <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/418-2016-%D1%80/paran6#n9>

активно включилася в цей процес, створила робочу групу та організувала кілька круглих столів з медіації у фінансових питаннях в 2016-2017 роках.⁵²

Міністерство соціальної політики України включило медіацію до переліку соціальних послуг⁵³ та розробило Стандарти медіації як соціальної послуги⁵⁴, чому вочевидь посприяв проект Ради Європи з інтеграції спільноти ромів. Хоча Міністерство мало своє досить специфічне розуміння поняття медіації, медіатори НАМУ досягли з ними згоди, і визначення медіації в цих документах у цілому відповідає прийнятому в світі поняттю медіації. Окрім того, медіаторами підготовлено пропозиції щодо змін Стандарту медіації як соціальної послуги з урахуванням кращих міжнародних стандартів та існуючої практики спільноти медіаторів України.

Служба у справах дітей Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації впродовж декількох років на практиці використовує медіацію в справах батьків і дітей, які опинились в складних конфліктних ситуаціях. Наразі Службою підписаний договір про співробітництво з Українським центром медіації і створена робоча група сімейних медіаторів, які проводять медіації, супервізійні зустрічі, навчання, дискусії та обговорення з сімейної медіації.

3.6. Бізнес

Бізнес як потенційний клієнт медіації ще не підтримав повною мірою медіацію в Україні. Окремі спроби з популяризації медіації було зроблено Європейською Бізнес Асоціацією та декількома іншими асоціаціями. Торгово-промислові палати зацікавились просуванням медіації, але радше як провайдери, а не споживачі послуг медіації. З 2015 року в рамках Україно-Німецького проекту співпраці у сфері бізнесу було створено кілька центрів медіації на базі палат, але вони ще не узагальнили статистику стосовно кількості справ, які пройшли через медіацію.⁵⁵

⁵² Круглий стіл «Медіація, як ефективний засіб врегулювання фіскальних спорів та побудови партнерських відносин між владою та бізнесом» http://www.ucci.org.ua/visti/rus/news/2016/11/17/50_.shtml

⁵³ Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати» № 1614/21926 від 19 вересня 2012 року, електронний ресурс <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>

⁵⁴ Наказ Міністерства соціальної політики України «Про державні стандарти медіації як соціальної послуги» № 892 від 17 серпня 2016 року, електронний ресурс <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16>

⁵⁵ Україно-німецький проект співпраці у сфері бізнесу <http://business-mediation.com.ua/wp-content/uploads/2015/01/Werbung-Project-2.jpg> у партнерстві з Делегацією німецької економіки в Україні <http://ukraine.ahk.de/> та Львівською торгово-промисловою палатою <http://eng.lcci.com.ua/>

3.7. Міжнародні донори та міжнародні організації

Медіація в Україні у порівнянні з Росією не мала такого обсягу фінансової підтримки міжнародних організацій-донорів. Вона також не стала таким центром уваги міжнародної технічної допомоги, як програми з верховенства права або судової реформи. У 90-х роках ідею розвитку медіації в Україні та інших пострадянських країнах започаткували американські та канадські організації. Ці організації стали основними партнерами українських громадських організацій щодо фінансової підтримки, обміну досвідом та поширення ідей медіації.

Після 2008 року Європейський Союз почав відігравати провідну роль у просуванні медіації та інших механізмів АВС серед своїх держав-членів, впливаючи на сусідні країни, такі як Україна. Крім того, географічна близькість до ЄС, зв'язки з європейськими спільнотами медіаторів і привабливі історії успіху щодо медіації в деяких країнах-членах ЄС надихнули українських медіаторів. Таким чином, в першому десятилітті нового тисячоліття більшість донорів, які надавали підтримку в імплементації медіації, були європейськими, в тому числі Рада Європи, Європейська Комісія, Посольство Великобританії, Швейцарська агенція з розвитку та співробітництва, Польська Допомога та інші.

Наприклад, крім поточного проекту «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», Рада Європи підтримала два великих проекти, які, серед іншого, включали компонент щодо медіації – «Процедура відбору та призначення суддів, їх підготовки, притягнення до дисциплінарної відповідальності, розподілу справ та альтернативного розв'язання спорів» у 2006-2007 роках та «Прозорість та ефективність судової системи України» у 2008-2011 роках. Швейцарська агенція з розвитку та співробітництва плідно підтримувала Український центр порозуміння через низку проектів з медіації в кримінальних справах і відновного правосуддя протягом майже десяти років.

Таким чином, стейкхолдери (зацікавлені сторони) розвитку медіації в Україні численні, з різним ступенем зацікавленості в медіації та різними ресурсами. Судовій системі, в зв'язку з її специфічною конфігурацією, відносною ефективністю і нестабільністю, наразі не вистачає системної зацікавленості щодо підвищення своєї ефективності шляхом запровадження медіації. Український уряд останнім часом стає більш зацікавленим в медіації через мотиваційні механізми міжнародної спільноти, але це зовнішній інтерес і медіація не є для уряду пріоритетом під час війни на Сході. Спільнота медіаторів, яка є високопрофесійною, мобільною, відкритою й орієнтованою на реформи, залишається єдиним вмотивованим та зацікавленим гравцем, здатним очолити процес розвитку медіації в Україні. У той же час, вочевидь, розвиток медіації неможливий без політичної підтримки і в першу чергу від судової системи. Проте, саме спільнота медіаторів має працювати з судами, державними органами,

ширшим колом правників та бізнесом в справі розвитку медіації і задля цієї мети має бути підтримана донорами.

4. Можливі сценарії інтеграції медіації в судову систему

4.1. Небажаний сценарій - Інтеграція шляхом запровадження обов'язкової судової медіації

Вочевидь найлегшим способом увести медіацію в судову систему є зобов'язати використовувати її для певних видів справ перед початком розгляду судом позову. Цей сценарій було введено, наприклад, в Італії у 2013 році, і з того часу Італія стала лідером з кількості випадків медіації – більше 300 000 медіацій на рік.⁵⁶

В українській правовій традиції такий механізм обов'язкової медіації мав би відноситися до інституту досудового врегулювання спорів, який, наприклад, діяв за радянських часів при врегулюванні спорів між підприємствами та організаціями та був відомий як претензійний порядок вирішення спорів.⁵⁷ Рішенням Конституційного Суду України від 2002 року були заборонені будь-які законодавчі положення, які вимагали обов'язкового досудового врегулювання спорів і претензійний порядок залишився у якості добровільного вибору сторін угоди. У червні 2016 року Верховна Рада прийняла зміни до Конституції, згідно з якими текст статті 124 Конституції прямо вказує: «законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору».⁵⁸ Таким чином, Конституція дала зелене світло обов'язковій медіації в Україні, але це не означає, що такий механізм почав діяти. Питання впровадження обов'язкової судової медіації поки ще не розглядається.

З точки зору статистики, обов'язкова медіація має перевагу через можливість отримання швидких результатів. Обов'язкова судова медіація дозволяє швидко зменшити кількість справ, які розглядаються судом за повною процедурою, що могло б позитивно вплинути на загальну тривалість розгляду справ та витрати судової системи. У рамках системи обов'язкової судової медіації простіше здійснювати контроль якості підготовки медіаторів, якості процедури медіації та надання правової допомоги малозабезпеченим верствам населенням. Зрештою, обов'язкова медіація гарантує стабільний потік справ на медіацію, а отже, і стабільний заробіток для медіаторів.

⁵⁶ Див. статистику щодо медіації Італії <https://webstat.giustizia.it>.

⁵⁷ Tatiana Kyselova, *Pretenzia Dispute Resolution in Ukraine: Formal and Informal Transformation*, 40 REVIEW OF CENTRAL AND EAST EUROPEAN LAW, 1 (2015). <http://ssrn.com/author=448274>

⁵⁸ Закон України “Про внесення змін до Конституції України” № 1401-VIII від 2 червня 2016 року, електронний ресурс <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

Однак обов'язкова медіація має ризики та недоліки, особливо в контексті сучасних соціальних трансформацій України, і ці недоліки мають бути взяті до уваги. У цьому дослідженні визначено такі ризики:

1) Вимога обов'язкової досудової медіації може лише змусити сторони спробувати вирішити спір, але необов'язково вирішити його. Враховуючи те, що будь-яку обов'язкову вимогу сторони та їхні адвокати часто розглядають як бюрократичну формальність та додатковий крок на шляху до суду, досвід іноземних країн свідчить, що багато сторін просто не відвідують навіть перші інформаційні засідання з медіації. Це призводить до досить низького рівня досягнення домовленостей при обов'язковій медіації спорів (наприклад, близько 23% в Італії). Таким чином, більше ніж 70% справ, які передаються на медіацію в обов'язковому порядку, повертаються назад до суду.⁵⁹

2) Збільшується час та витрати на справи, у яких була спроба медіації, але вона не завершилась урегулюванням спору (в Італії сторона має право звернутись до суду протягом 30 днів після початку процедури медіації, якщо інша сторона не з'явилась на медіаційну сесію або не має бажання вирішувати спір).

3) Обов'язкова медіація призводить до протиріччя між необхідністю гарантувати сторонам доступну процедуру медіації та необхідністю підтримки медіаторів. Враховуючи те, що заборонено змушувати сторони сплачувати великі суми за обов'язкову судову медіацію відповідно до справи «Алассіні проти Telecom Italia» Європейського суду справедливості,⁶⁰ найбільш реалістичним варіантом є державне фінансування обов'язкової медіації. Однак, це вимагає додаткових витрат з державного бюджету.

4) Обов'язкова медіація робить надзвичайно важливим для держави гарантування правової допомоги та вільного доступу до послуг медіації тим категоріями громадян, які мають право на безоплатну правову допомогу в рамках судового процесу. На сьогодні надання такої допомоги існує в рамках центрів безоплатної правової допомоги, як це передбачено законом України «Про безоплатну правову допомогу» (статті 2 та 7).⁶¹ Однак, це вимагає додаткових витрат з державного бюджету.

5) Швидке введення в Україні обов'язкової медіації навіть щодо вузької категорії спорів, як, наприклад, спорів з розлучення, вимагає стабільного та професійного кадрового складу підготовлених та сертифікованих медіаторів. Окрім того, якщо буде введена обов'язкова медіація, принципи доступу до правосуддя вимагатимуть присутності медіаторів

⁵⁹ В Італії більше 50% справ з обов'язковою медіацією завершуються тим, що першу сесію відвідує лише одна сторона спору. Дивіться статистику з медіації в Італії за посиланням <https://webstat.giustizia.it>

⁶⁰ *Alassini v ItalTelecom* [2010] EUECJ C-317/08, [2010] ECRI-221, [2010] 3 CMLR 17.

⁶¹ Закон України «Про безоплатну правову допомогу» № 3460-VI від 2 червня 2011 року, електронний ресурс <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

у всіх, навіть найбільш віддалених, судах. На даний момент надавати такі послуги однаково у всіх судах України є неможливим.

б) **Обов'язкова медіація в контексті пострадянської правової культури може нести певні корупційні ризики (наприклад, судді можуть використовувати медіацію на користь певних медіаторів, що, своєю чергою, може призвести до появи так званих «кишенькових» медіаторів). Ці ризики не є фатальними для інституту медіації, але вони мають бути усунуті шляхом продуманого правового регулювання.**

Зваживши на вказані вище переваги та недоліки обов'язкової медіації в контексті судової реформи України, рекомендується відкласти ідею введення обов'язкової (без згоди сторін) судової медіації. Замість цього пропонується почати з поступового але швидкого застосування добровільних моделей судової медіації через правові експерименти та пілотні програми. Такий шлях може, зрештою, привести Україну до обов'язкової судової медіації або обов'язкових інформаційних сесій про медіацію, але це не має відбутись миттєво.

4.2. Бажаний сценарій - Поступова інтеграція шляхом запровадження моделей добровільної судової медіації

На основі аналізу можливих переваг та недоліків потенційної обов'язкової медіації, існуючого досвіду запровадження пілотних проектів з медіації в українських судах, з урахуванням консультацій, проведених з професійною спільнотою медіаторів та іншими стейкхолдерами, пропонується, що найбільш результативним та найменш ризикованим варіантом інтеграції медіації в судову систему України буде рух невеликими, але швидкими кроками. Нижче проаналізовано основні **принципи** такої поступової інтеграції.

Завдання інтеграції медіації в судову систему полягає в тому, щоб надати громадянам можливість вибору найбільш доцільного механізму врегулювання конкретного спору із широкого кола різноманітних механізмів. Це мотивуватиме громадян та сприятиме підвищенню особистої відповідальності за вирішення їх спорів. Коли до медіації починають ставитися лише як до інструменту, що дозволяє позбутися судових справ (своєрідна «катапульта»), її сутність стає викривленою.

Будь-яка цілеспрямована інтеграція медіації в судову систему потребує додаткових зусиль з боку держави та спільноти медіаторів з метою підвищити попит населення на послуги медіації. Без зусиль такого гатунку законодавство з медіації не зможе кардинально змінити той спосіб, у який люди наразі вирішують свої конфлікти. Отже, інтеграція медіації до судової системи має стати невід'ємною частиною більш ширшої стратегії розвитку медіації в Україні.

Окрім питання про взаємовідносини медіаторів з судами, така стратегія має, серед іншого, включати напрями популяризації медіації серед широких верств населення; розробки і включення медіації і супутніх курсів (ненасильницька комунікація, відновний підхід тощо) до шкільної та університетської програм навчання; навчання медіації суддів та юристів; активного залучення бізнесу та інших потенційних клієнтів медіації до процесу розвитку медіації тощо.

Інтеграція медіації в судову систему має базуватись на поступовому створенні законодавчої бази, починаючи з рамкового закону про медіацію та внесення змін до процесуальних кодексів, закінчуючи, якщо це буде потрібно, спеціалізованими нормативними актами щодо медіації в цивільних, господарських, сімейних, адміністративних, податкових, кримінальних та інших видах правовідносин. Законодавство про медіацію повинне базуватись на міжнародних стандартах, зокрема на рекомендаціях з медіації Ради Європи, Директив ЄС з медіації та альтернативного вирішення спорів, Типовому законі ЮНСІТРАЛ «Про міжнародну процедуру примирення».

Законодавство має заохочувати експериментальний підхід до судової медіації шляхом наданням можливості зборам суддів відповідного суду приймати рішення про участь суду в пілотних проектах з медіації. Доцільно проводити систематичний моніторинг таких пілотних проектів зовнішніми оцінювачами з подальшими рекомендаціями щодо політики в цій сфері. Таким чином, пропонується залишити можливість внесення змін в закон про медіацію за декілька років після його прийняття на основі результатів проведених пілотних проектів та консультацій з усіма стейкхолдерами.

Медіація має застосовуватись до спорів усіх видів: цивільних, господарських, сімейних, кримінальних, адміністративних та інших, але з урахуванням обмежень, передбачених чинним законодавством. Зважаючи на те, що вже з 1997 року медіації успішно проводились у різних українських пілотних судах, а рішення цих судів, у яких згадується медіація, включені до Єдиного державного реєстру судових рішень України,⁶² найширше використання медіації є не тільки теоретично бажаним, а й практично можливим.

Закон про медіацію має містити загальні рамкові положення, а саме - визначати основні поняття та принципи медіації, регулювати лише базові аспекти процедури медіації (конфіденційність інформації, пов'язаної з медіацією; визнання та виконання медіаційних

⁶² Маліновський районний суд, Одеса <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35225626>; Апеляційний суд м. Києва <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28654344>; Франківський районний суд, Львів <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33781390>; Пирятинський районний суд, Полтава, Полтавська область <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16662939>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24426270>; Вінницький окружний адміністративний суд <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48836081>

застережень та угод за результатами медіації; права та обов'язки сторін та медіатора) та встановлювати тільки базові професійні стандарти для медіаторів (вимоги до медіатора, вимоги до реєстрів медіаторів, відповідальність медіаторів).

Закон про медіацію та процесуальні кодекси мають закріплювати моделі добровільної судової медіації: (1) право обох сторін звернутися до суду з клопотанням про надання їм обмеженого часу для примирення, в тому числі шляхом медіації, та обов'язок суду зупинити провадження у справі в разі надходження такого клопотання; (2) право судді у належних випадках рекомендувати сторонам звернутися до медіації та, можливо, обов'язок судді у підготовчому засіданні з'ясувати, чи бажають сторони звернутися до медіатора для проведення врегулювання спору.

Враховуючи пілотні проекти з судової медіації, які були впроваджені в Україні Радою Європи та іншими організаціями, закон про медіацію та процесуальні кодекси мають дозволити суддям приймати участь в процедурі врегулювання спорів. При цьому, інститут врегулювання спору за допомогою судді має співіснувати на рівних з інститутом медіації зовнішніми медіаторами. Проте, процедура врегулювання спору за участі судді в тому вигляді, в якому вона закріплена в проекті закону про зміни до процесуальних кодексів (проект № 6232), потребує удосконалення. Зокрема доцільним буде закріпити положення про те, що проведення врегулювання спору здійснюється не суддею-доповідачем, а іншим суддею, який був відібраний та пройшов спеціальну підготовку з навичок врегулювання спорів. У разі, якщо у встановлений строк спір не буде врегульовано за допомогою цього судді, справа повертатиметься до судді, в провадженні якого вона перебувала до спрямування на таку процедуру.

Закон про медіацію та процесуальні кодекси мають закріпити гарантії того, що медіатори не можуть виступати в якості свідків в суді щодо інформації, отриманої під час медіації. Доцільно, щоб закон про медіацію поєднував добровільну судову медіацію з фінансовими стимулами, які мотивуватимуть сторони використовувати медіацію для вирішення своїх спорів. На даний час проект змін до процесуальних кодексів закріплює положення про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем.⁶³ Для

⁶³ Див. Проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23 березня 2017 року, електронний ресурс http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 Стаття 131. Розподіл витрат у разі визнання позову, закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду. «У разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом,

підвищення обізнаності населення щодо медіації та стимулювання її використання пропонується додати в цю статтю згадку про медіацію, однак конкретне формулювання статті потребує обговорення з суддями і медіаторами.⁶⁴ Крім того, для підвищення зацікавленості суддів, статистичні звіти щодо роботи конкретних суддів мають включати кількість справ, які було завершено з використанням процедури медіації.

Закон про медіацію повинен регулювати діяльність медіаторів на підставі принципу мінімального державного втручання і децентралізованого регулювання ринку. Аспекти медіації, що стосуються професії, мають регулюватися організаціями медіаторів на принципах саморегулювання і самоврядування. Пізніше, коли можливо закон буде переглянуто через декілька років, можуть бути введені більш централізовані варіанти професійного регулювання, наприклад, додаткове регулювання з боку Міністерства юстиції (ведення реєстру) або регулювання спеціально уповноваженим змішаним приватно-державним органом. Однак, в якості відправної точки, професійне регулювання діяльності з медіації повинно бути покладено на організації медіаторів.

5. Рекомендації

Спираючись на рекомендації з медіації Ради Європи та результати цього дослідження рекомендується:

1. Під час інтеграції медіації в українську судову систему утримуватися від розглядання медіації виключно як інструменту, який надає можливість полегшити навантаження на суддів. Замість цього, медіація в рамках судової системи повинна бути спрямована на громадян – на надання їм ширших можливостей обирати механізми вирішення спорів, які підвищують спроможності громадян і сприяють індивідуальній відповідальності за вирішення їх суперечок. Українські судді, що брали участь в пілотних проектах з медіації, продемонстрували своє справжнє розуміння медіації як більш цивілізованого підходу до вирішення спорів і стали справжніми носіями нової культури врегулювання спорів. Це ставлення має підтримуватися і заохочуватися.

вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову.»

⁶⁴ Раніше медіаторами пропонувались наступні мотиваційні механізми (1) знижка на оплату судового збору при подачі позову до суду в разі, якщо сторони використали медіацію, але не змогли дійти згоди; (2) відмова суду присуджувати відшкодування судового збору тієї сторони, що відмовилась брати участь у медіаційній сесії. Обидві пропозиції ще є тільки напрацюваннями та потребують подальшої роботи і ретельного обговорення з суддями та іншими стейкхолдерами.

2. Спиратися на стратегію поступової інтеграції медіації в судову систему України, яка базується на моделях добровільної судової медіації, принципах децентралізованого професійного саморегулювання і мінімального державного втручання в ці питання. Підтримувати пілотні проекти з судової медіації та моніторинг цих проектів у співпраці з судами, медіаторами та іншими зацікавленими стейкхолдерами.⁶⁵

3. Прийняти закон про медіацію, проект якого був прийнятий Верховною Радою за основу в листопаді 2016 р. (законопроект № 3665), шляхом врахування пропозицій до другого читання від Національної асоціації медіаторів України та інших стейкхолдерів (консолідований законопроект). Забезпечити, щоб закон про медіацію, Цивільний процесуальний кодекс, Господарський процесуальний кодекс та Кодекс адміністративного судочинства (законопроект № 6232) включали принципи поступової інтеграції медіації в судову систему, які були запропоновані в цьому звіті (розділ 4.2.). Інститут врегулювання спору за допомогою судді має співіснувати на рівних з інститутом медіації зовнішніми медіаторами.

4. На базі НАМУ, у прозорий та відкритий спосіб шляхом публічних консультацій з усіма стейкхолдерами, розробити стратегії розвитку медіації в сферах популяризації медіації, професійної саморегуляції діяльності медіаторів, освіти в сфері медіації, тощо.⁶⁶ Забезпечити, щоб стратегія розвитку медіації включала опис механізмів мотивації використання медіації населенням, які мають бути включені до законодавчих актів в світлі рекомендацій Ради Європи.⁶⁷

5. З огляду на підвищення конкуренції між правниками та медіаторами, а також на виняткову важливість політичної підтримки медіації парламентом, урядом, виконавчою владою на місцях, суддями та бізнесом⁶⁸, підтримати спільні проекти медіаторів з цими

⁶⁵ Керівні принципи Ради Європи вимагають, щоб «схеми та поточні пілотні проекти постійно контролювалися та оцінювалися», пункт 28, Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і приватними сторонами; пункт 15, Керівні принципи для кращого виконання існуючих Рекомендацій щодо сімейної медіації та медіації в цивільних справах; пункт 15, Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах.

⁶⁶ Рекомендації та керівні принципи з медіації Ради Європи вимагають від держави-члена Ради Європи розробити політику з розвитку медіації. Дивіться, наприклад, Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і приватними сторонами, параграф 10: «Альтернативи судовому розгляду спорів між адміністративними органами влади і приватними сторонами зможуть бути реалізовані у державах-членах лише за умови, якщо буде ухвалена політика, що обумовить використання цих механізмів врегулювання спорів».

⁶⁷ Керівні принципи Ради Європи рекомендують наступне: «для того, щоб зробити медіацію більш привабливою для користувачів, держави-члени, можливо, побажають розглянути питання зменшення, скасування або відшкодування судових витрат в конкретних випадках, якщо медіація використовується для врегулювання спору до або під час судового розгляду», пункт 47, Керівні принципи для кращого виконання існуючих Рекомендацій щодо сімейної медіації та медіації в цивільних справах; пункт 50, Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і приватними сторонами.

⁶⁸ Рекомендації та керівні принципи з медіації Ради Європи чітко визначають, що до процесу розвитку медіації мають бути залучені наступні зацікавлені групи (стейкхолдери): уряди, судді, юристи, провайдери послуг

стейкхолдерами, які сприяють взаєморозумінню, співробітництву та спільним діям, включаючи спільну розробку стратегії розвитку медіації.

6. Заохочувати і підтримувати спільноту медіаторів на розробку, удосконалення та забезпечення виконання стандартів щодо професійної підготовки медіаторів та акредитації навчальних програм з медіації; моніторингу якості послуг з медіації; стандартів етики медіаторів на основі Європейського кодексу етики медіаторів.⁶⁹

7. У світлі наслідків збройного конфлікту в східній Україні, забезпечити включення в загальну Стратегію розвитку медіації питання медіації і діалогу в сфері миробудівництва та перехідного правосуддя (*transitional justice*). Для цього бажано залучити до дослідження цих питань вчених, медіаторів-практиків, фисилітаторів діалогів та представників держави.⁷⁰

медіації, прокурори, інші органи кримінальної юстиції, органи державної влади, неурядові організації, університети, академічні інституції, соціальні працівники.

⁶⁹ Рекомендації Ради Європи вимагають, що державам-членам «слід розглянути питання про вжиття заходів для сприяння відповідним стандартам для вибору, відповідальності, професійної підготовки і кваліфікації медіаторів», пункт 15 Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах.

⁷⁰ Керівні принципи Ради Європи закріплюють положення «держави-члени, університети, інші наукові установи, медіатори та зацікавлені сторони повинні підтримувати і сприяти проведенню наукових досліджень в області медіації і альтернативного вирішення спорів», пункт 44, Керівні принципи для кращого виконання існуючих Рекомендацій щодо сімейної медіації та медіації в цивільних справах; пункт 41, Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах; пункт 52, Керівні принципи для кращого виконання існуючої Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і приватними сторонами.

Додаток 1. Відмінності медіації від процедури врегулювання спору за участю судді⁷¹

	Медіація (законопроект № 3665 від 17.12.2015 р.)	Врегулювання спору за участю судді (законопроект № 6232 від 23.03.2017 р.)
Сутність процедури	структуровані переговори між сторонами конфлікту за підтримки посередника-медіатора з метою пошуку рішення	спілкування сторін із суддею задля отримання роз'яснень та додаткової інформації з метою оцінки сторонами перспектив судового розгляду спору
Орієнтованість процедури	на інтереси і потреби сторін	на позиції сторін
Посередник	нейтральний та незалежний медіатор, якого обирають сторони	суддя, в провадженні якого перебуває справа
Учасники процедури	сторони конфлікту та медіатор	сторони судової справи та суддя
Роль посередника	медіатор забезпечує дотримання процесу, допомагає налагодити комунікацію між сторонами та підтримує сторони у пошуку ними взаємоприйняттого рішення	суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається. Під час закритих нарад суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору
Місце в судовому процесі	на будь-якій стадії, за згодою сторін	до початку розгляду справи по суті, за згодою сторін
Структура процедури	процедура складається з послідовних стадій, через які медіатор має провести сторони	процедура не є структурованою
Бажаний результат процедури	консенсус – результат задовольняє інтереси сторін	компроміс – сторони взаємно поступаються своїми позиціями
Тривалість процедури	за погодженням сторін	протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про проведення врегулювання
Повторне проведення процедури за бажанням сторін	можливе	неможливе

⁷¹ Розроблено Тетяною Кисельовою та Луїзою Романадзе, 2017.